

כמים חיים

בנשיאותו של הרב חיים אידלס שליט"א

בהוצאת ע"ר "איש צדיק היה" 580546158

גליון מספר 383

י' ניסן
תשפ"ו

פרשת צו-שבת הגדול

זרן חיים

" בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת" (שמות יב ג). המקח של קרבן פסח מצרים והנס שנעשה בו הוא הטעם של שבת הגדול. כלשונו של הטור (או"ח סי' תל): "פסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום חמישי כדאיתא בסדר עולם, ונמצא שי' בחדש היה שבת, ולקחו להם כל אחד מהם לפסחו וקשר אותו בכרעי מיטתו ושאלום המצריים למה זה לכם והשיבו לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו, והיו שיניהם קהות על ששוחטין את אלהיהן ולא היו רשאים לומר להם דבר, ועל שם אותה הנס קורין אותו שבת הגדול."

אלא שעל כך יקשה. הלא הנס אירע בעשור לחודש ולמה ייחסו את הנס דווקא לשבת? לכאורה היה לקבוע לזכר הנס בכל י' לחודש ניסן, ולמה נקבע דווקא בשבת? הב"ח מביא תירוץ ששמע מהחתן שלו הט"ז בשם ר' משה חריף. בעשור לחודש ניסן עברו ישראל את הירדן. אם היו מייחסים את הנס ליום העשירי בניסן, וקוראים אותו יום הגדול, היו שיטעו לומר שיום זה גדול הוא על שם הנס של מעבר הירדן. לכן ייחסו את הנס אל השבת, שידוע לכל שהעלייה מן הירדן לא הייתה בשבת.

טעם נוסף מובא בשם המהרלב"ח. השבת באה לזכרון יציאת מצרים, לכן התחיל הנס בשבת, ולכן דווקא לשבת קראו בשם 'שבת הגדול'. ללמדנו שקדושת השבת מפאת יציאת מצרים גדולה מקדושתה משבת בראשית, כי בעינינו ראינו את יכולת ה' יתברך, שזהו אות על הבריאה אותה חידש יש מאין, על עניין מעשה בראשית.

הלבוש כותב טעם נוסף, שכל נס לא בא אלא על ידי שמירת שבת. המצרים ידעו שעם ישראל שומרים את השבת במצרים, ולכן היו מאוד תמהים שמטפלים בני ישראל בשה בשבת. שאלו אותם 'אמרו, אתם הרי שומרים שבת'. ומכאן שכל כי הנס בא על ידי שמירת השבת. ולכן הזכרון של הנס נחקק לדורות בשבת. ר' צבי פסח פרנק, רבה של ירושלים, כותב טעם נוסף. המדרש (שמות רבה א כח) אומר שפרעה נתן

לישראל יום אחד בשבוע שהם ינוחו, ומשה רבנו בחר את יום השבת. ידוע שאצל בני נח הלילה הולך אחר היום שעבר, ולפי זה השביתה של בני ישראל בשבת הייתה רק ביום ולא בלילה. אבל בעשור לחודש הזה, שהייתה המצוה לקחת בעשור לצורך ביקור מומים, שדינו ביקור במשך ד' ימים מעת לעת לפני הקרבת הקורבן. אם כן, המקח שלו היה בתחילת ליל העשור, על מנת שיהיו ד' ימים מעת לעת עד י"ד בניסן. יוצא מכאן שאז התחדש הדין שבישראל הלילה הולך אחר יום המחרת.

הרב וייס, הגאב"ד של ירושלים, בעל ה'מנחת יצחק', כותב עפ"י דברי הט"ז בשם הגמרא (שבת קיח:), כל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלים לו. ולכאורה יש מקום להקשות, אם לא עשה תשובה מה מועילה שמירת שבת? ואם עשה תשובה שלמה, מה מועילה שמירת השבת שלו, הלא בין כך ובין כך אין הדבר תלוי בשמירת. ותיירץ שבאיסורי כרת ומיתות בדין הרי צריך גם ייסורים שמכפרים. וכאן התחדש לנו שאם שב בתשובה וגם שומר שבת כהלכתה, מועילה התשובה שיהיה נמחל לו גם בלי ייסורים, אלא על ידי התשובה בלבד, שזה חידוש מופלא. אם כך, מסבב הסיבות עשה, שהמקח יהיה בעשור לחודש, שיחול באותה שנה בשבת, כדי לסייע לעם ישראל לעשות תשובה על חטא עבודה זרה שעבדו במצרים, זאת בכדי שימחל להם גם בלא ייסורים. לכן הקב"ה צירף את "משכו" ידיכם מעבודה זרה בתשובה ל"קחו לכם צאן" של שמירת השבת.

הב"ח כותב למה שיני המצרים היו קהות דווקא אז? הם לא היו יודעים שישראל שוחטים ואוכלים אילים וכבשים כל יום ויום? אלא ישראל הודיעו למצרים שאנחנו צריכים לשחוט את השה למטה, כי על ידי זה גם ישחט למעלה, כפי שכתוב בזוהר. על כך נאמר שהיו שניהם קהות - על ששוחטים את אלוהיהם, המילה 'את' מתייחסת לאלוהיהם שנמצאים למעלה שנשחטים עם שחיטת הכבש פה למטה. רובם של ישראל עבדו עבודה זרה. לכן השיניים של מצרים היו קהות, כי עד עכשיו הם שחטו את אלוהיהם של

במוצאי שבת, כי לא מגיע לה שתיקבר בחג כדין בקבר שנקבר על ידי נכרים. (צדיק יסוד עולם עמ' 186-185)

הלכה ומנהג

ב שבוע הקרוב יגיע ליל הפסח הבא עלינו לטובה, ליל התקדש חג.

בתחילת ליל י"ד בניסן (יום שלישי בלילה, אור לרביעי) בודקים את החמץ לאור הנר, כפסק מרן השו"ע (או"ח סי' תלא). הבדיקה צריכה להיעשות בנחת ושמחה, ואין צורך שתגרום ללחץ וכעס.

מסקנת הפוסקים האחרונים שאדם הרגיל להתפלל ערבית בזמנה במניין יקדים ויתפלל ערבית מיד בשעת צאת הכוכבים, ולאחר מכן יילך לביתו לבדוק את החמץ. אולם, אדם שבדרך כלל אינו מתפלל במניין בזמן יבדוק מיד בצאת הכוכבים, ורק לאחר מכן יילך להתפלל. כשמנהג הגר"א (מעשה רב) והרי"צ מחבד (הלכה ומנהג ח"ב סי' קצא) היה לבדוק מיד בין השמשות, ובצאת הכוכבים הפסיקו מלבדוק והתפללו ערבית, והמשיכו לאחר מכן את הבדיקה. לכן מי שזמנו דחוק יכול לנהוג כן לכתחילה.

אדם שבא לביתו מאוחר ימנה שליח את אחד מבניו או בנותיו הגדולים, והטוב ביותר שימנה את אשתו כשליחה. ואין לפקפק בדבר, כיוון שנשים מדקדקות באיסור חמץ יותר מהגברים, כפי שהאריכו ערוה"ש (סי' תלז), השד"ח (חו"מ סי' ה) והגר"ר שטרנבוך (תשוה"נ ח"ב סי' ריד). ואם הוא משתוקק מאד לקיים בעצמו את המצוה יאמר לאשתו שתבדוק ותברך על בדיקת כל הבית מלבד חדר אחד שישאר עבורו לבדיקה בברכה מאוחר יותר.

יש לבדוק את החמץ בכל מקום שמכניסים בו חמץ, אולם במקומות שאין מכניסים שם חמץ כלל אין צורך לבדוק. לכן אין צורך לבדוק בחדרי שירותים, בבית וכדומה, אם ידוע שאין מכניסים שם חמץ כלל. לדוגמה, בבית עם ילדים קטנים שידוע בוודאות שמכניסים חמץ גם למקומות אלו, יש לבדוק גם שם. לגבי כיסי הבגדים, שמפורש ברמ"א לבדקם, כיום שמנקים היטב את הבגדים והכיסים במכונת כביסה לאחר שנוערו היטב, אין צורך לבדקם במיוחד לקראת הפסח (שבה"ל א קלו. וכן נהגו מרן החזו"א והגר"ק). ועוד שיש חשש מדליקה בבגדים ולכן בכל אופן לא יבדקם כראוי בשעת הבדיקה (א"א בוטשאטש). אמנם יש להזהר לבדוק (בלא נר) את תיקי הילדים, שפעמים רבות מונח בהם מזון, אלא אם כובסו לכבוד הפסח כראוי.

לכן כתבו המהרש"ם (דע"ת) ושעה"צ (סי' תלב) בשם הפ"ת, וכן פסק החכמת שלמה, שאם ידוע לו בוודאות

עצמם, אך עכשיו יישחט גם כן למעלה. יש חידוש גדול מהתבואות השדה, ר' אליעזר דייטש. אנחנו אומרים 'ואת מוסף יום השבת הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה'. גם בתפילת מוספים בשלוש רגלים אנחנו אומרים 'מוסף חג הזה'. למה? כתב הרמ"ע מפאנו בספרו 'עשרה מאמרות', שלעתיד לבוא בשבת הראשונה שיקריבו קרבנות בבית המקדש ישלימו את כל הקרבנות שחיסרנו בזמן הגלות. לכן אנחנו אומרים 'את מוסף השבת הזה' / 'החג הזה'. כלומר שגם את המוסף של השבת הזאת והחג הזה נקריב לעתיד לבוא. אם כך, בשבת הראשונה אחרי שיבנה בית המקדש לעתיד לבוא צריך היום להיות מאוד ארוך, כדי שיספיק הזמן להקריב את כל אותם קורבנות. זו כוונת הנביא זכריה (יד ז) "והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור". הכוונה לאותה שבת ראשונה אחרי בניין בית המקדש, שאותו היום יהיה ארוך יותר משאר הימים. ולכן "והיה לעת ערב", בזמן שרגיל להיות ערב, "יהיה אור", להספיק להקריב את כל קורבנות הגלות. שהרי הפסוק אומר (מיכה ז טו): "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", כשיטת ר' יהושע הסובר שבניסן עתידין להיגאל. ואז, בשנת הגאולה, יחול י' בניסן בשבת, כמו ביציאת מצרים. והיא אותה שבת שתהיה ארוכה מאוד, כדי שיספיקו להקריב בה את כל הקרבנות. על כן היא נקראת 'שבת הגדול' כפשוטו, שאותו היום לעתיד לבוא יהיה גדול בארכו.

בזמנו של ר' אריה

מ ספרת יהודית צימט:

אמא נפטרה בחג השבועות שחל ביום שישי. אבא הלך לר' אריה לשאלו כיצד יש לנהוג. הציע להם ר' אריה לקברה בעצם החג, כמנהג ירושלים שאין מלינים את המת. היה אבי מיצר על שניגש לשאלו עצה מפיו, הכיצד ביום חם שכזה יהלכו ברגל מהלך רב כל כך עד ל'הר המנוחות' שבפרברי העיר? אולם עתה מששאלו שוב אין להתעלם מעצתו.

בעוד בני המשפחה עושים את הכנותיהם ללכת ללויה הגיע לביתם ר' אריה עם ניטרו-גליצ'ין בפיו, לאחר התקף לב שלקה בו, ואמר לאבי: סבור הייתי שאמא נפטרה בביתה וביודעי כי ישנם ילדים רכים בבית קבעתי שיש לערוך את הלויה בעצם החג. וזאת, בידעי את הזעזוע הנפשי העלול להגרם לילדים הרכים הרואים את גווי תאמם מונחת לפניהם ביום החג ולמחרת במשך יום השבת, כלומר במשך יומיים תמימים, והדבר יהיה עבורם בבחינת הלם. כל זאת, בנוסף לפטירת אמם. ברם, משנודע לי עתה כי האם נפטרה בבית החולים, הרי שניתן לערוך את הלויה

כבר בפסוק "בערב תאכלו מצות", דווקא בערב ולא ביום, ומכאן סבר מרן החת"ס (דרשות בא) שאיסור זה מן התורה לדעת בה"ג.

נמצינו למדים שאסור לאכול מצות בערב פסח. זמן האיסור נתון למחלוקת ראשונים ואחרונים גדולה. להלכה אנו פוסקים שהאיסור מתחיל מעלות השחר של יום י"ד ולא מליל י"ד, כפי שפסקו מרן הרמ"א (שם) ובעל שו"ע הרב (שם) כדעת הרשב"ץ (ח"ג סי' רס), וכן הכרעת האגרות משה (או"ח סי' קנה) עפ"י משמעות הירושלמי. אולם הח"י (שם) כתב שהמנהג לא לאכול מצה כבר מראש חודש ניסן, ויש הנוהגים שלא לאכול מצה כבר מפורים, שהוא שלושים יום קודם הפסח.

כל דין זה אמור דווקא במצה שיוצאים בה ידי חובה של כזית ראשון של מצה בליל הסדר, אבל מצת חמץ מותרת באכילה עד שעה חמישית של יום י"ד. אבל מצה שלא אפו אותה לשמה, או מצה לא שמורה שלא יוצאים בה ידי"ח בליל הסדר לכזית ראשון של מצה, עם כל זה אסור לאכול אותה בגלל שיש לה "טעם מצה" (מנח"י).

לכן ישנן כמה אפשרויות:

א. מצה מטוגנת (ח"א קכט, שו"ע הרב שם)
ב. מצה מבושלת, לדוגמא: קניידלאך, או שאר מאכלים המכילים קמח מצה, לאוכלים שרויה בלבד. ויש להקפיד שתהיה מפוררת כראוי.

ג. לדעת בעל הפרי מגדים [סי' תמד א"א סק"ב] מותר לאשכנזים לאכול קטניות לאחר שנבררו היטב ובזהירות רבה שלא יתפוררו בכלי הפסח. אך הגרי"ח זוננפלד ומרן השבה"ל (ג לא) הכריעו שיש לאסור אכילת קטניות מהשעה שאסור לאכול חמץ, כדעת הדע"ת והח"י (סימן תעא). ודו"ז הגרי"ש זצ"ל הכריע שבשעת הצורך אפשר להקל.

ד. אפשר לאכול עוגה שיש בה קמח מצה, כי המצה איבדה את תואר הלחם שבה (שעה"צ שם).

נסיים ונאמר, שאחרי שעה עשירית אסור לאכול פת (פסחים צט. שו"ע סי' תעא), אבל דגים פירות וירקות ובשר מותר ללא הגבלה, כי זה לא יגרום לו לבוא לליל הסדר שבע, שאין הפירות משביעים ועד שהוא יגיע לשולחן עורך הוא שוב יהיה רעב.

שניקו את הארונות והחדרים בצורה ראויה די ב"העברה בעלמא" במהירות רבה, לבדוק את כל הבית ולאחר מכן לבטל את החמץ. ועל דבריהם סומך הציבור שבדק את הבית במהירות, תוך שימת לב כמובן במקומות הראויים. ועצתנו היא לבדוק האם תערובות החמץ סגורות ומרוכזות עם מדבקה ראויה שלא לפתוח את מקומם, לבדוק את הפריזר, את התבלינים של החג, שלעיתים מחוסר ידע דווקא שם נמצא חמץ גמור.

חמץ שנמצא בין הארון לקיר במקום שאי אפשר להגיע אליו אין חיוב להוציאו משם ודי לבטלו (שו"ע הרב). מרפסת שאינה מקורה, וכל שכן מקורה, חייבת בבדיקה מכיוון שאוכלים שם חמץ בקביעות, ולא סומכים על כך שהציפורים יאכלו את החמץ שבה.

בדיקה חדר המדרגות מוטלת על כלל השכנים בבניין, כל אחד מהכניסה ועד קומתו, וממילא הנכון הוא שימנו שליח לבדוק עבור כולם. את הבדיקה יעשה מיד לאחר שברך ובדק בביתו.

בית מדרש או בית כנסת שאין עליו בעלות של היחיד – יברך השמש בביתו ויכוון להמשיך את הבדיקה בבית הכנסת ללא הפסק דיבור שאינו מעניין הבדיקה.

שו"ת עם הרב חיים איזלס

שאלה: האם לאשכנזים מותר לאכול קטניות בערב פסח עד הלילה?

תשובה: בעל הפמ"ג (סי' תמד) והמהרש"ם (סי' תנג) התירו לאכול קטניות בערב פסח עד הלילה. אולם הכרעת שבט הלוי (ג לא) לאסור כבר משעת איסור אכילת חמץ. לכן ניתן להקל רק לילדים קטנים בכלים נפרדים מכלי הפסח.

שאלה: כיצד יש לנהוג בעניין האכילה בערב הפסח, במיוחד לנו בני אשכנז שלא אוכלים מצה עשירה וקטניות?

תשובה: הירושלמי (פסחים פ"י ה"א) אומר כי האוכל מצה בערב פסח דומה כמי שנושא ארוסתו בבית חמיו ולוקה. וכך פסק הרמב"ם (ח"מ פ"ד הי"ב) שמכים אותו מכות מרדות, ולפי גירסה אחרת בדברי הרמב"ם "עד שתצא נפשו".

ישנם מספר טעמים מדוע הדבר כה חמור. הרמב"ם מבאר, שאם נאכל מצות גם בערב פסח לא יהא היכר בליל פסח שהמצה שאנו אוכלים היא מצת מצווה. הרוקח מבאר, שמצה הוקשה לקרבן פסח, וכשם שקרבן פסח אסור באכילה עד הלילה כך המצה אסורה עד הלילה. המאירי מבאר שהסיבה היא כדי שהמצה תיאכל בלילה לתיאבון. וכך משמע שסובר מרן הרמ"א (סי' תעא). הבה"ג (פסח סי' רפב) מבאר שעניין זה נרמז